

2. Carretero, S., Vuorikari, R., & Punie, Y. (2017). DigComp 2.1 The Digital Competence Framework for Citizens. With eight proficiency levels and examples of use. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
3. Concept of development of the digital economy and society of Ukraine for 2018-2020. [Electronic resource] / Access mode: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text>
4. Simakov KI Features of public administration in the conditions of digital transformation of Ukraine / KI Simakov, VG Valina, VP Launikonis, MJ Budoviy // Economic Herald of Donbass: scientific journal / Editor-in-chief N. Trushkina - Kyiv: 2021. - №1 (63). - С.179-185
5. Quality assurance in higher education institutions in ukraine 2016 through the prism of european guidelines and standards ESG 2015 / Edited by M. Mazurkiewicz - Wrocław University of Science and Technology, Publishing House: EXANTE, 2015. - 106 p.
6. Garnik L.P. Optimization of quality management of educational services of Ukrainian universities through the introduction of CRM systems [Electronic resource] / L.P. Garnik // Modern trends in the development of education and science: problems and prospects: a collection of scientific papers - Electronic edition - Kyiv; Lviv; Berezhany; Gomel, 2018.
7. Bunda O. M. Information security of the accounting system in higher education institutions / O. M. Bunda // Proceedings of the III International Scientific and Practical Conference "Problems of Integration of Education, Science and Business in the Context of Globalization": abstracts, Kyiv, October 8, 2021. [Electronic resource] / Access mode: <https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/18897>
8. Sayun A. O. System of information support for the management of public accounting information of public interest entities / A. O. Sayun // Proceedings of the II International Scientific and Practical Conference "Problems of Integration of Education, Science and Business in the Context of Globalization": abstracts, Kyiv, 10. 11.2020 - Kyiv : KNUTD, 2020. - P. 90- 91. [Electronic resource] / Access mode: <https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/16878>

УДК 378.014.5:351.88(477)

О. Черниш

chernysh.o@knutd.com.ua

Київський національний університет технологій та дизайну, Київ

ЗНАЧЕННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ТРЕТЬОЇ МІСІЇ УНІВЕРСИТЕТУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Діяльність сучасних університетів все більше стосується не лише надання освітніх послуг у сфері вищої освіти та проведення наукових досліджень і розробок, а й реалізації так званої «третьої місії», що розглядається як широкий спектр інновацій та впливів на економічний і соціальний розвиток регіонів, країни та світу. Разом із тим, розширення спектру діяльності в університетах часто започатковується на основі традиційного наявного людського потенціалу цих закладів, що представлений особами, які за змістом діяльності є викладачами, дослідниками, менеджерами освіти та науки, здобувачами освіти.

У публікаціях науковців зазначається [1], що у сучасному світі суттєво посилюється конкуренція університетів за ресурси, що, зокрема, підтверджується запровадженням рейтингових систем для оцінювання ЗВО. Важливість формування програм навчання і досліджень сьогодні не повинна означати відсторонення цих закладів від соціально-економічних проблем.

Навпаки, університет повинен визнати свою соціально-економічну відповідальність, продукуючи, акумулюючи та передаючи знання, що необхідні для їх вирішення. У публікаціях науковців сьогодні вже йдеться не про подвійну місію університетів щодо навчання та досліджень, а про чотири складові місії: освіта, дослідження, передача технологій та діалог із суспільством [2, с. 197].

Згідно з багатьма дослідженнями, на еволюційний процес, що веде до виникнення та розвитку підприємницького університету у світовій практиці, сильно вплинуло обмеження кількості коштів, які університети отримують від урядів, а скорочення систем фінансування досліджень посилює конкуренцію між університетами [3; 4]. Університети починають розглядати підприємницьку культуру як новий спосіб залучення вкрай необхідних ресурсів. Останніми роками розвитку підприємницького університету також сприяли національні та місцеві органи влади, які запроваджували заходи та нормативні механізми для перетворення наукових знань на інноваційні та практичні товари. Проводячи паралель з Україною, можемо відзначити, що останніми роками спостерігалось поступове скорочення фінансування вищої освіти, наукових досліджень, зменшення кількості місць державного замовлення, зміни механізмів щодо розподілу коштів державного фінансування ЗВО, введення грантової системи щодо фінансування наукових досліджень тощо. Все це в результаті приводить до посилення конкуренції між ЗВО та сприяє розвитку підприємницького університету. Проте, як відзначають науковці, «третьа місія» включає комерціалізацію наукових досліджень, але не обмежується нею. Насправді «третьа місія» є процесом відродження та інтерактивної підтримки регіонів, оскільки залучає оточуючі спільноти.

Деякі науковці характеризують підприємницький орієнтир університету як позитивні та необхідні зміни, інші розглядають його як негативну трансформацію. Така ситуація справді присутня у вітчизняній сфері вищої освіти. Нині не існує ґрунтовних та вичерпних досліджень цього питання українськими вченими, також відсутні світові змістовні дослідження щодо мотивації та сприйняття підприємництва науковцями. Проте варто відмітити, що далеко не всі, навіть дуже досвідчені науковці та викладачі університетів, можуть адаптуватися до нових реалій та вимог, які виникають згідно сучасним ліцензійним вимогам та вимогам до наукової діяльності, рейтингів ЗВО тощо.

Щоб запобігти можливим негативним впливам, необхідно зважити всі умови та брати до уваги світовий досвід трансформації підприємницького університету. Н. Etzkowitz описав такі чотири етапи переходу до підприємницького університету:

- університет визначає свою здатність встановлювати пріоритети та формулювати стратегічний погляд на свій напрям;
- університет отримує фінансові ресурси з різних джерел;
- наукове середовище починає відігравати активну роль у комерціалізації інтелектуальної власності, що виникає в результаті досліджень, проведених її співробітниками;
- університет зосереджується на взаємодії із зацікавленими сторонами задля участі у розвитку регіонального інноваційного середовища [5].

Vorley and Nelles вводять поняття «entrepreneurial Architecture» (EA), що забезпечує ширше розуміння природи підприємницьких трансформацій в університетах та орієнтує на виконання «третьої місії», яка змінює основну діяльність університету [6]. Науковці виділяють п'ять таких категорій внутрішніх чинників, які впливають на формування підприємницької програми в університетах:

- сформованість відповідних підприємницьких структур університету (наприклад, інкубатори, технопарки, бізнес-портали);
- стратегії, які включають інституційні цілі та формальні структури стимулювання підприємницької діяльності;
- сформованість системи комунікаційних мереж та зв'язків між структурами та відділами;
- лідерство (орієнтація та залучення адміністраторів, ради директорів, керівників відділів, провідних учених університету до впровадження «третьої місії» та обізнаність їх у цьому питанні);
- орієнтація корпоративної культури університету на «третю місію» (інституційні, відомчі та індивідуальні установки й норми в рамках «третьої місії») [7].

У багатьох дослідженнях підкреслюється, що розвиток підприємницької діяльності університету вимагає не лише змін в інфраструктурі, але й єдиної культури в академічних колах та серед академічного персоналу. Досить часто університет як установа не усвідомлює важливості доведення до персоналу своїх підприємницьких ініціатив та потреби виховувати спільну культуру підприємництва. Водночас академічний персонал часто не має особистого досвіду в бізнес-середовищі і погано розуміє, як поєднувати підприємницьку діяльність з навчальною та науковою діяльністю. Як один з механізмів подолання цих перешкод у світовій практиці існує досвід створення у структурі університетів так званих офісів передачі знань (knowledge transfer offices, КТО).

Важливо також відмітити, що здійснення підприємницької діяльності не перетворює автоматично університет на підприємницьку структуру. Це відбувається лише тоді, коли підприємницька діяльність створює додаткову вартість для освіти та досліджень, і навпаки. Підприємницька діяльність університету не має бути ініційована тільки для виживання ЗВО у складних фінансових умовах, це має бути лише одним із розглянутих чинників. Уряд має впровадити механізми для того, щоб університети спрямовували свою діяльність, крім навчання, на створення нових знань на основі досліджень, групування та підготовку спеціалізованого людського капіталу, передачу нових технологій з академічних кіл до промисловості, що буде забезпечувати ефективну участь університету в економічному розвитку певних територій.

Проте слід зазначити, що перші кроки урядом України вже зроблено, а саме впроваджено у нормативних документах щодо діяльності ЗВО (ліцензійних вимогах, критеріях оцінки якості діяльності тощо) та рейтингах необхідність щодо співпраці зі стейкхолдерами, участі у міжнародних наукових проєктах, отримання грантів. Проте залучення стейкхолдерів використовують переважно для вирішення внутрішніх проблем закладів.

Одним з інструментів механізму підтримки університетів є розвиток академічних досліджень, спрямованих на збирання емпіричних даних задля розроблення критеріїв та форм оцінювання реалізації «третьої місії». Другою задачею є підтримання досліджень, які спрямовані на збирання даних про безперервну освіту, підприємницьку освіту та залучення суспільства за різними вимірами інновацій, не обмежуючись технологічним. Це може бути вирішено шляхом формування національних дослідних програм, оголошення грантів на виконання досліджень за цими напрямками тощо. Третя задача уряду – ініціювання та організація збирання даних про дослідження, компанії та ринкові можливості як на місцевому, так і на національному та європейському рівнях. Це сприятиме безперервності процесу підприємницького відкриття та дослідження діяльності, можливостей та потреб усіх залучених регіональних суб'єктів.

Елементи реалізації цих задач вже можна спостерігати в Україні. У 2016 р. прийнято Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність», який визначає організаційно-правові форми дослідницьких інфраструктур, принципи їхнього функціонування та організаційні засади створення [8]. У 2017 р. видано Наказ МОН України «Про затвердження Порядку реєстрації міжнародних науково-технічних програм і

проектів, що виконуються в рамках міжнародного науково-технічного співробітництва українськими вченими, а також грантів, що надаються в рамках такого співробітництва» [9]. У 2021 р. схвалено Концепцію Державної цільової програми розвитку дослідницьких інфраструктур в Україні на період до 2026 р., у якій поряд із проблемами недостатності фінансування дослідницької інфраструктури та недосконалості нормативно-правової бази наводяться такі, як відсутність цілеспрямованого й системного їхнього розвитку, недосконалість державної політики у зазначеній сфері, а також відзначається відсутність процедури ідентифікації та моніторингу українських дослідницьких інфраструктур і систематизації та цифровізації відповідних даних.

Проте завжди залишається проблеми реалізації та контролю. Сьогодні на офіційному сайті МОН України узагальнюється інформація щодо міжнародних наукових проєктів, національного фонду досліджень, державних стипендій та державного замовлення на науково-технічні розробки та науково-технічну продукцію тощо, проте вона є неповною, особливо за останній період.

Дійсно, в умовах військового конфлікту збір даних та виконання інших завдань програми значно ускладнюються, проте збереження та розвиток дослідницької інфраструктури є вкрай важливим для подальшого відновлення та розвитку нашої України. Також залишаються без уваги збір та узагальнення даних щодо ринкових потреб на регіональному та місцевому рівнях. Ця інформація збирається тільки на рівні університетів.

Отже, в умовах євроінтеграції важливим є розвиток дослідницьких інфраструктур в Україні та спрямування вітчизняних університетів на виконання «третьої місії», що дасть їм можливість активно впливати на зростання економіки та рівня життя суспільства регіонів. Цей складний процес залежить від зовнішніх та внутрішніх чинників і потребує впровадження урядом комплексу механізмів. Якщо сьогодні в Україні зроблені певні кроки щодо нормативно-правового урегулювання дослідницької діяльності, організації збору даних про дослідження та ринкові можливості на національному та європейському рівнях, на місцевому рівні ця інформація урядом не відстежується. Також вкрай важливим залишається питання підтримки з боку уряду наукових досліджень, спрямованих на розроблення критеріїв та форм оцінювання реалізації «третьої місії» університетами.

Список літератури

1. Weber L. E., van der Zwaan B. (eds.). The University at the Crossroads to a Sustainable Future. Glion Colloquium, 2020. No. 12, Geneva, Switzerland, 2020. 284 p.
2. Mesot J. Traditional universities: challenges and opportunities. In Weber L. E., van der Zwaan B. (eds.). The University at the Crossroads to a Sustainable Future. Glion Colloquium, 2020. No.12, Geneva, Switzerland. P.191–202
3. Paoloni P., Cesaroni F., Demartini P. Relational capital and knowledge transfer in universities. *Bus. Process Manag. J.* 2019. № 25 (1). P. 185–201.
4. Sam C., van der Sijde P. Understanding the concept of the entrepreneurial university from the perspective of higher education models. *High. Educ.* 2014. № 68 (6). P. 891–908.
5. Etzkowitz H. Anatomy of the entrepreneurial university. *Soc. Sci. Inf. Sur Les Sci. Soc.* 2013. № 52. P. 486–511.
6. Vorley T., Nelles J. Conceptualising the academy: institutional development of and beyond the third mission. *High. Educ. Manag. Policy.* 2008. № 20 (3). P. 1–17.
7. Vorley T., Nelles J. Gone corporate? The changing face of entrepreneurship in contemporary universities. *Int. J. Entrep. Venturing.* 2010. № 2 (2). P. 201–216.
8. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України № 848-VIII, редакція від 6 квітня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#n2>
9. Про затвердження Порядку реєстрації міжнародних науково-технічних програм і проєктів, що виконуються в рамках міжнародного науково-технічного співробітництва українськими вченими, а також грантів, що надаються в рамках такого співробітництва : Наказ МОН України від 20 листопада 2017 р. № 1507. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1564-17#Text>

УДК 338.467

Л. Городянська, чл.-кор. АЕН України, канд. екон. наук, доцент

<https://orcid.org/0000-0002-4482-1690>, gorodianska.lv@knutd.edu.ua

Київський національний університет технологій та дизайну, Київ

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Пандемія COVID-19, військова агресія РФ одразу після неї та запровадження військового стану в зв'язку з цим вкрай негативно вплинули на соціально-економічну ситуацію в Україні загалом й на туристичну індустрію зокрема. Суб'єкти туристичної галузі вимушені змінювати стратегічні підходи до розвитку туристичного бізнесу з урахуванням реалій, що склалися. Важливими в сучасних умовах є пошук шляхів раціонального використання ресурсів та розвиток альтернативних можливостей для туризму з урахуванням потреб у безпеці та стабільності. Огляд публікацій [1-4] свідчить, що основну увагу автори приділяють